

L'ESDEVENIDOR DE LES POLÍTIQUES LINGÜÍSTIQUES AL MÓN¹

per Jean-Marcel PAQUETTE

Professor de la Universitat Laval (Quebec)
Membre del Conseil de la langue française

La matèria present podrà semblar que tingui poca pertinència o, si més no, poc pes en relació amb les grans preocupacions que amenacen la nostra actualitat. La divisió del món entre dues potències colossals, cosa que és el preu d'una pau precària o d'una guerra indefinida; la inquietud sorda que agita la condició humana davant l'eventualitat d'un ús poc raonable d'armes igualment sense raó; la davallada de les economies occidentals i la seva conseqüència més visible, l'empobriment de les classes mitjanes; el marasme crònic on es podreix allò que insistim a anomenar el Tercer Món, encara que representa, de fet, la quasi totalitat de la humanitat; l'exhauriment a curt termini, ens diuen, de les riqueses disponibles de la natura; l'estat força mal·lès en què deixarem aviat tot el planeta als que vindran —tots aquests malsons bastarien, si calia, a enviar les nostres paraules entre els discursos dubtosos o inútils.

I, tanmateix, el món dona voltes —i nosaltres parlem. Perquè també es tracta de tot això quan es debat la qüestió de les polítiques lingüístiques al món. Almenys és en aquesta perspectiva, fora de les polítiques contingents i de les anècdotes edificants, que convindria de situar els termes del nostre objecte. No hi ha mètode més pràctic, per fer això, que qüestionar-se primerament, amb l'ajut dels coneixements a la nostra disposició, sobre les funcions fonamentalment antropològiques del llenguatge humà i les raons de la seva diversitat, ja que és aquesta mateixa diversitat la que sembla ésser un «problema» quan per casualitat es presenta, ací o allà, una intervenció específicament política en l'ordre del que és lingüístic. N'hi haurà prou, en un segon temps, de llegir tan clarament com sigui possible certes línies de força en les realitats del dia per tal de pressentir-ne les conseqüències, les promeses, els

1. Text de la conferència pronunciada a l'Alliance Française de Montreal el dia 27 de febrer de 1984. Traducció per M. Assumpció Montagut i Freixas, de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya.

desigs, en resum tot el que, sota una determinada representació, anomenem l'esdevenidor.

Una cosa certa i inicial, a partir de la qual podem situar la problemàtica i imaginar un esdevenidor, és que el passat més recent, als llocs més diversos del planeta habitat, ens permet de presagiar que el marc del que és lingüístic es disposa a penetrar, com mai anteriorment, dins el cor del camp polític com a element no negligible de la seva formació.

Això per raons històriques, afirmaran alguns. I tindran raó. Però les raons històriques, d'esdeveniments, sempre tenen alguna raó anterior, primordial, antropològica, recolzada en algun rerafons de la condició humana d'on cal extreure-la per tal d'entendre'n alguna cosa.

Actualment hom compta tres mil llengües vives al món per una mica més de quatre mil milions d'habitants, és a dir, a l'engròs, una mitjana d'una llengua per un milió d'habitants. Cal remarcar que tot just un centenar són parlades per més d'un milió de locutors. D'aquestes, com a màxim una dotzena es divideixen en àrees culturals significatives, de les quals la meitat són llengües amb estatut dit internacional; finalment, es podria dir que dues o tres d'aquestes es fan la guerra...

Aquest quadre per substracció recorda la tradicional fórmula de divertiment dels professors de classes de geografia: «Els cinc continents són quatre, dels quals els tres principals són els dos següents: Àsia.»

Aquest quadre ens ensenya almenys una cosa: la molt relativa diversitat de les llengües al món. No ens diu pas, però ho sospitem, quantes llengües i no pas de les menors com el sumeri i el llatí, llengües de grans imperis mil·lenaris, han desaparegut en el curs de la història; quantes, més humils, han desaparegut, per dir-ho d'alguna manera, sota... les nostres orelles, com ara aquesta llengua balcànica, el darrer parlant de la qual morí tan sols fa uns mesos. Aquest quadre no ens diu tampoc, però també ho sospitem, que cap llengua no ha nascut veritablement durant la nostra existència històrica —l'únic grup lingüístic, sens dubte el més recent, que ha pogut ésser «sorpès» en el seu naixement i seguit a través del seu desenvolupament en la història és el grup de les llengües anomenades «romàniques», de les quals certes branques també han desaparegut o són a punt de desaparèixer.

Tota relació, de qualsevol mena que fos, entre collectivitats lingüístiques, sempre ha estat acompanyada, necessàriament d'un mínim de política lingüística —però, anteriorment, al segle XIX, aquesta política era *implícita*, no declarada, ja fos en el sentit de la pau o del desacord. D'ara endavant utilitzarem el mot de «política» en el seu sentit institucional i, consegüentment, «legislador» del terme. Ara bé, si hom exceptua els edictes de cort que feien ací o allà, en un passat llunyà, d'una llengua un instrument de cancelleria, com el molt conegut Edicte de Villers-Cotterêt de l'època de Francesc I, la política institucional en qüestió de llengua no es remunta gaire més enllà del segle XIX, més concretament amb l'aparició del fenomen que hom qualifica de «desvetllament de les nacionalitats», desvetllament consecutiu dels efectes de la Revolució francesa. Les primeres manifestacions d'aquesta política lingüística institucional, tímides però conseqüents, es troben realitzades el mateix any

en dos imperis europeus en lluita amb minories nacionals fortes: es tracta de disposicions de la Constitució d'Àustria-Hongria que garantien drets a la minoria txeca, la llengua de la qual acabava de conèixer, sota la influència de Josef Jungmann, una renaixença inesperada malgrat les temptatives evidents de Josep II el qual, a la fi del segle XVIII, havia estat a punt de reeixir en el seu projecte d'extinció del txec; es tracta també, aquest mateix any 1867, de les disposicions ben conegudes de l'article 133 de l'*Acte de l'Amèrica britànica del Nord*, que assegura al francès l'estatut de llengua legislativa sobre una part del seu territori.

Des d'aquesta data i fins fa molt poc encara, la quasi totalitat de les polítiques lingüístiques han estat concebudes en aquests dos models de protecció de les llengües de les minories, ja sigui per disposicions sobre l'ús d'aquestes llengües de les minories, ja sigui per disposicions sobre l'ús d'aquestes llengües en l'aparell de l'Estat, ja sigui per garantir si no institucions escolars, almenys una part o la totalitat de l'ensenyament en aquestes llengües. És el tipus més corrent pel que fa a les qüestions lingüístiques.

N'hi ha un altre, més rar, el cas típic del qual es troba a la Turquia de Mustafà Kemal on, l'any 1928, es va reformar completament a la vegada l'escriptura (que passava de l'àrab a l'alfabet llatí) i les estructures lingüístiques pròpiament dites del turc com a llengua oficial, d'on es trobava bandejat tot rastre de la presència de la llengua àrab a través de l'Islam. Aquest tipus de reforma es torna a trobar en la Grècia recent, on un decret que reforma el sistema d'accentuació de l'escriptura grega ha donat lloc a avalots d'envergadura.

Finalment hi ha casos mixtos, com el de la Xina, la qual protegeix en l'article 71 de la seva Constitució de 1954 les llengües de les 55 minories nacionals, que compten amb més de 60 milions d'habitants, és a dir, una població més nombrosa que les de la majoria dels països occidentals, però que no representen, de fet, més que el 6,5 % de la població —la Constitució xinesa, a més, fornïa alhora a les llengües que no en posseïen, una escriptura inspirada, segons el cas, en una escriptura xinesa reformada, o més freqüentment, en el *pinyin*, alfabet fonètic derivat de l'alfabet llatí.

El que caracteritza tots aquests casos-tipus de política lingüística és que sempre són *a favor de...* Efectivament, existeixen pocs casos de política explícita contra llengües minoritàries no dominants. Segons els meus coneixements només hi hauria tres exemples: començant pel més recent: el decret del general Franco de prohibició, per tot arreu, l'any 1938, de l'ús del català; un decret de Mussolini de supressió de l'ensenyament en llur llengua als francòfons de la Vall d'Aosta l'any 1925; finalment, el molt pròxim Reglament 17 de 1917 a Ontario, degut al bisbe catòlic Michael Francis Fallon. Estem en bona companyia.

Tanmateix, us havia promès de no omplir-vos d'anècdotes i de contingent. Si us he fet fer un cop d'ull breu a aquest conjunt (certament incomplet), és per mostrar-vos millor de seguida la naturalesa diferencial d'allò que ja es dibuixa en matèria de política lingüística, i que serà, sens dubte, l'esdevenidor.

Ara ens enlairarem, si voleu, per sorprendre des de dalt, fins i tot des de molt amunt, el nostre objecte principal, per efectuar una lectura antropològica del mite de Babel.

Es en nou versicles que es presenta el capítol 11 del llibre del *Gènesi* relatiu a Babel. L'episodi ve immediatament després de la narració del Diluvi i es troba intercalat entre dues llargues sèries genealògiques saturades de noms: els dels descendents dels tres fills de Noé.

Primer versicle: «Tota la terra se servia d'una mateixa llengua i d'unes mateixes paraules.»² Mateixa llengua, mateixes paraules: hom podria creure que la narració reprèn aquí la mateixa cosa sota dues formulacions diferents, però no és pas res d'això —si ens hi fixem, veurem que el text insisteix no solament en la unitat lingüística del gènere humà («tota la terra...»), sinó també dins aquesta unitat mateixa, en l'absència de tota dialectalització. Efectivament, sabem que la major part de les vegades és a través d'«unitats lexicals discretes», a través de «paraules» que es duu a terme la diferenciació, dins d'una mateixa llengua, dels diversos dialectes. Doncs bé, allò que assenyalava aquí la narració bíblica és una unitat lingüística absoluta, fins i tot sense aquestes rastres de trets que anomenem dialectes.

Segon versicle: «Quan partiren de l'orient trobaren una plana a la terra de Senaar i s'hi establiren.» Allò que el text ens explica aquí és que la humanitat, essencialment *nòmada* («Quan partiren...»), es convertí en *sedentària* («i s'hi establiren»). El fenomen té encara més importància i significació quan immediatament tot seguit, al versicle tercer, el text revela els signes més palesos del sedentarisme: l'ús dels materials de la construcció bàsica: «Aleshores es digueren els uns als altres: "Som-hi, fem maons i coguem-los al foc." El maó els serví de pedra, i l'asfalt, de morter.» El text insisteix molt en el *pas* que constitueix el sedentarisme tot especificant exactament què (la pedra i el morter) han substituït els nous materials, signes elementals del sedentarisme (el maó i l'asfalt).

Quart versicle: «Després digueren: "Edifiquem-nos una ciutat i una torre el cim de la qual arribi fins al cel, i fem-nos un nom a fi que no ens dispersem per tota la terra."» Aquí la narració esdevé d'una claredat cada cop més lluminosa: els homes decideixen construir, no solament una torre (la que ha donat el seu nom al mite), sinó una ciutat, la torre de la qual sigui, a la vegada, part i símbol. Aquesta decisió, però, té una doble finalitat: acabar la dispersió nòmada de la humanitat i «fer-se un nom». Què podria significar aquesta darrera fórmula? «Fem-nos un nom» no pot voler dir pas «Fem-nos una glòria», quan no existiria ningú per sentir els ecos d'aquesta glòria. No hi ha cap altra ciutat, no hi ha pas més humanitat que la que s'ha reunit a la plana de la terra de Senaar. Jahvé mateix encara no s'ha mostrat a aquesta humanitat: no ho farà expressament fins a l'episodi següent, el de la història d'Abraham.

Un *nom* és sobretot una *identitat*; i una identitat (la paraula ho diu) és

2. N. de T. Les citacions bíbliques han estat traduïdes segons la versió dels monjos de Montserrat, Editorial Casal i Vall, Andorra, 1969.

el retorn d'aquest: «fem-nos un nom» significa «fem-nos una memòria». Només la memòria que assegura el retorn d'allò que és idèntic, propi, de la identitat, del nom. I el text bíblic, en la seva profunda intuïció antropològica, lliga l'aparició de la memòria de la humanitat amb la fase de sedentarisme, tal com fem nosaltres separant *prehistòria* i *història* per l'aparició del senyal de la memòria: l'escriptura, la qual és transcripció de la llengua.

Els versicles 5 i 6 introdueixen el personatge bíblic per excel·lència. Aquell que és, Jahvé: «Aleshores baixà per veure la ciutat i la torre que edificaven els homes. I Jahvé digué: "Tots ells formen un sol poble i parlen una mateixa llengua. Si comencen amb aquesta empresa, cap projecte ja no els serà impossible."»

Assenyalem que en el seu monòleg Jahvé no condemna en absolut l'obra dels homes; més aviat es complau en veure que la humanitat no forma sinó un sol poble i no parla sinó una sola i única llengua. Tanmateix, de sobte, amb aquesta irracionalitat pròpia del pensament màgic, sense cap raó en el text, ni motivació clara, Jahvé s'hi torna: versicle setè: «Baixem i confonguem-los aquí mateix el llenguatge perquè no s'entenguin entre ells.» És el versicle capital, del qual buscarem el sentit un cop acabada l'anàlisi de la narració. Aquesta continua i acaba com sabem: versicle vuitè: «Jahvé els va dispersar d'allí per tota l'extensió de la terra, i van cessar d'edificar la ciutat.» En la lògica inherent a la narració bíblica, veiem com funciona la línia principal: aquí ja no es tracta de llengua —Jahvé volia tot seguit i sobretot dispersar la humanitat, *renomaditzar-la*—, és el sedentarisme i les seves conseqüències que semblen irritar-lo. La ciutat, lloc de reunió, va ésser durant totes les èpoques, la nostra inclosa, objecte de menyspreu, o, si més no, de crítica peremptòria. No és sinó al darrer versicle de conclusió que retrobem la qüestió de la llengua: «Per això, fou anomenada Babel, perquè allà Jahvé va confondre el llenguatge de tota la terra i d'allà els va dispersar per tota l'extensió de la terra.»

Així, és de la narració bíblica de Babel que data l'aparició d'una problemàtica explicativa de la multiplicitat i de la divisió de les llengües. I hom pot afirmar que la *Bíblia* l'explica força correctament, conformement, almenys, al que d'altra banda coneixem, a través de l'antropologia científica, del fenomen de l'evolució d'una llengua única primitiva cap al desplegament de llengües que coneixem avui. Remarcarem que és la ciutat i no la torre la que té el nom de Babel, com ho pretendrien els nostres records vagues d'història sagrada. I Babel és certament la narració etiològica (explicativa) de la relació profundament sentida entre, d'una banda, la densitat de població consecutiva al sedentarisme i, d'altra banda, la dialectalització (la divisió, la «confusió» diu el text sagrat) de les llengües humanes. Efectivament, existeix (la lingüística moderna ho garanteix) una relació directa entre el que s'anomena l'evolució d'una llengua i la densitat de població dels parlants d'aquesta. I es comprèn immediatament perquè: com més densa és una població, més es multipliquen les xarxes de comunicació, i el vehicle d'aquesta comunicació es troba sotmès a més modificacions, certament imperceptibles, però que

aviat condueixen a la diversificació més heterogènia. M'agradaria ilustrar-ho amb el cas de dues llengües contemporànies que constitueixen els pols extrems d'aquest fenomen: l'islandès i el japonès. Aquest darrer és parlat pel que representa, sens dubte, la població més densa del món. Doncs bé, el japonès «evoluciona» (com hom diu) a un ritme tal que cal escriure de bell nou cada vint o trenta anys (i això malgrat la forta estabilitat dels sistemes d'escriptura) la literatura de la generació anterior. Contràriament, i a l'altre hemisferi, Islàndia té, i això d'ençà que es posseïxen arxius, potser la densitat de població més baixa de tota la història humana, amb el resultat que un islandès de 1984 pot llegir, com si es tractés del seu diari del matí, una crònica nòrdica del segle XIII. L'islandès només ha conegut des d'aleshores modificacions molt suaus. Així és la *geografia* (en la seva dimensió d'espai) la que constitueix el factor principal responsable de l'evolució d'una llengua, i no, com es podria arribar a creure fàcilment, la *història* amb la seva dimensió temporal. El miracle, en l'època històrica, no és pas que les llengües «evolucionin», sinó que precisament evolucionin tan poc, de manera que puguin assumir llur funció capital que és la d'assegurar la memòria col·lectiva d'un grup humà. I això també ens ho diu la narració de Babel. Tanmateix, allò que no ens diu pas és el nom de l'anella que manca, la qual explicaria el pas de causa a efecte entre *densitat* i *canvi*. D'on prové, sens dubte, la irracionalitat del comportament diví al versicle 7 —el seu capgirament inexplicable. Però allò que el text no ens diu, ens ho mostra en la claredat del seu règim simbòlic: és la ciutat mateixa com a objecte construït, és la torre, és el maó i l'asfalt, és l'*organització* que presuposa tot aquell aparell urbà, en resum, la multiplicació de les xarxes de comunicació deguda a la divisió del treball. Efectivament, és en el propi treball («i van cessar d'edificar la ciutat») que es troba definida la conseqüència principal de la maledicció de Jahvé. Hom ha cregut que Babel era un mite lingüístic (cosa que és, però de manera accessòria, com a conseqüència última); en realitat és, sobretot, el mite de les conseqüències inevitables del mode de producció econòmic lligat al sedentarisme. Aquest mode divideix els homes tot dividint llurs xarxes de comunicació: aquest és el missatge, si n'hi ha, de la narració de Babel.

En la llista geneològica que precedeix immediatament la narració, enmig d'una superabundància de noms, se'n troba un que el text, de passada, glossa llargament: es tracta de Nemrod, que coneixem tots com a «caçador valent davant Jahvé» —menys, però, de la qualificació que té al text: «primer heroi a la terra». «Les primícies del seu reialme, hi llegim, foren Babel, Arac, Acad i Calan.» Heu-nos aquí situats en el paper de Babel en la complexificació de les estructures político-socials que presideixen el pas, d'un banda del nòmada al sedentari, d'una altra, del *civil a l'imperial*. D'ara endavant, Babel pot esdevenir Babilònia.

A l'altra punta del Llibre sagrat, un contra-mite, al capítol 2 dels *Actes dels Apòstols*: La Pasqua, les llengües de foc, l'entusiasme de la glossolàlia, la reunificació lingüística en les promeses de l'abolició del mode esclavista de treball: l'Imperi romà arriba a la seva fi. Cada vegada que en l'esperit i en la història és qüestionada l'organització dominant que estructura la humanitat

en el seu fonament antropològic, trobem alhora una narració per dur l'aparició d'aquest sisme en l'ordre d'allò que és lingüístic.

A l'altre extrem de la història, l'extrem que justament posseïm, molt exactament 1984, hi ha la narració d'Orwell. El darrer capítol d'aquest apocalipsi en forma de novella està consagrat a la descripció del *novlangue*. Finalment la humanitat es troba reunificada en un sol llenguatge que correspon a una única estructura econòmica i política. «La finalitat del *novlangue*, hi llegim, era (...) de fer impossible qualsevol altra manera de pensar (...) totes les paraules de la llengua (poden) ésser usades com a verbs, noms, adjectius o adverbis.» Unificació, doncs, produïda paradoxalment per la proliferació de categories esdevingudes indistintes. És un nou tipus de confusió no previst per Babel.

Però què ha passat realment en la història i la consciència humanes perquè tant «la confusió de llengües» com la unificació lingüística siguin colpejades similarment per una maledicció igual? Ha ocorregut que la confusió és el producte necessari d'un cert estadi tecno-econòmic, i el retorn a una llengua universal és un desig permanent (per bé que latent) de la humanitat, consegüentment tota temptativa d'unificació només pot dur-se a terme *contra-dictòriament*, en estructures político-socials que en realitat la neguen.

Aquest és en resum el missatge complet que revela la lectura de la totalitat del mite sociolingüístic que va de Babel a Orwell...

El filòsof anglès John Wilkins encara podia traduir, l'any 1668, el *Parenostre* a la llengua utòpica universal que acabava d'inventar. L'any 1984 seria absolutament impossible de traduir en *novlangue* ni que fos la primera promera proposició de la *Declaració dels Drets Humans*: «Tots els homes neixen iguals.»

Però no siguem tan tètrics. Mirem més aviat el que ens ensenya de pertinent per al nostre fi l'antropologia científica. Ens trobem molt abans de Babel, però en un moment semblant de cruïlla, de pas, en resum de «crisi», és a dir de *decisió* com significaria l'etimologia de la paraula *crisi*. Aquest pas, doncs, ocupa centenars de milers d'anys —i us estalvio les fases anteriors que hi han portat. Hom en trobarà totes les peripècies en la narració científica apassionant que fa Leroi-Gourhan en el seu estudi recent sobre la *Mecànica vivent*. En resum, l'home està en situació d'esdevenir home quan, un cop assegurada la posició vertical, s'inicia una veritable dialèctica entre l'alliberament dels membres anteriors (les mans), els quals asseguruen el seu estatut de *faber*, i allò que Leroi-Gourhan anomena «el desrovellament de la cavitat craniana» i que implica tornar a condicionar els lòbuls frontals on aviat es situaran els centres neurològics necessaris per a l'aparició del llenguatge. Aleshores, el que pot ésser considerat com un prehomínid només té dues grans funcions vitals, que són les de tot el regne animal: l'alimentació i la reproducció. Produir i reproduir-se. Tot el seu camp biològic i fisiològic no és sinó una immensa mecànica per tal d'assegurar l'aprovisionament en menjar (supervivència individual) i la reproducció de l'espècie (supervivència col·lectiva), la qual és la de la mateixa vida. Deixo a Leroi-Gourhan que us digui en la seva fórmula altament precisa el que fou aquest gran moment:

«Alhora que es desenvolupa de manera gairebé exclusiva la tècnica manual, una forma nova d'activitat pren possessió progressivament del camp facial: el llenguatge. Tanmateix, no es produeix [en la morfologia] cap tall, ja que els moviments dels llavis i de la llengua transformen senzillament operacions alimentàries en la formació de sons, els mateixos òrgans i les mateixes àrees motrius afecten les dues formes d'activitat» (p. 250).

Retenim que el llenguatge és el producte dels mateixos òrgans que serveixen per a la nutrició, funció vital primordial; i que la mà, alliberada, d'ara endavant productora d'utensilis, proveeix igualment i «mediatament» per a l'activitat de l'alimentació. En resulta un diàleg, que podria, en rigor, explicar la totalitat del fenomen humà, una dialèctica permanent entre, prenent un altre títol de Leroi-Gourhan, *el Gest i la Paraula*. La mà es desplega de cara a una activitat que descriu el terme general d'*indústria*, alhora que a través del llenguatge es farà de mica en mica l'activitat simbòlica que permetrà a aquesta indústria desenvolupar-se a ritme exponencial.

És en la descripció d'aquest important fenomen que hom pot fonamentar ara l'encadenament de les fases que han seguit l'aparició del llenguatge en l'home. I ningú no ha delimitat millor aquestes fases en llur intercalació lògica que el filòsof vietnamita Tràn Duc Thao en les seves *Recherches sur l'origine du langage et de la conscience*. Buscant en els prehomínids factors que hagin pogut fer necessari l'ús d'un llenguatge articulat, els descobreix en allò que identifica com el grup d'avantguarda de les bandes de caçadors. A partir d'allà, reconstrueix un sistema d'aparició dels signes de comunicació sonora fins a llur formació en categories verbals, que són les de totes les llengües conegudes. Doncs bé, és a una data extremadament antiga, en el fraccionament d'aquestes comunitats de caçadors i llur instahació en territoris diversificats, que cal cercar l'origen del procés de diversificació dialectal, que s'estén primerament a llengües constituïdes i tot seguit a conjunts de llengües. Allò que Babel situa en la història, cal remetre-ho a la primera part del Pleistocèn inferior. Però el que és constant (i important perquè és constant) del mite al coneixement lògic, és la relació que el llenguatge té de manera permanent amb el mode de producció relatiu a la supervivència per l'alimentació. Allà on el mite sosté una veritat certa, conformement amb el que revela l'antropologia, és en el lligam constantment sostingut entre llenguatge i un cert espai definit ell mateix per un mode de producció en vista a l'aprovisionament de la boca. De manera que, quan apareixen successivament en la història, del segle XVI al segle XIX, les nacions polítiques constituïdes en forma d'unificació territorial, hom pot definir-les, més que raonablement, com a mercats extensos en què s'estén una xarxa de comunicació lingüística que tendeix cap a la unitat.

Les nacions reproduïen així, en la modernitat dels nous mitjans de producció, el que havien fet les antigues comunitats de caçadors definint els territoris que donarien lloc, a la llarga, a la diversificació lingüística. Confirmaven, a més, l'existència del territori com a propietat d'una comunitat definida a la vegada per les seves fronteres i el seu llenguatge, garantia d'una experimentació cultural de què tota l'espècie, en el seu instint profund,

tenia necessitat per sobreviure. I tot allò que hom considera com a problemes de gran dosi lingüística, ho són per raó d'una complexificació creixent de l'estat de la territorialització del planeta, sigui per via de conquesta, de migració o d'invasió.

Reconeixent que la lingüística històrica ens ha informat àmpliament sobre la manera de morir de les llengües, un número recent de la revista *Anthropologie et société* formulava una problemàtica nova: però per què moren? Potser estem en condicions de respondre ara: les llengües moren perquè cessen de constituir la definició d'un territori el qual es confon amb una economia (en el sentit més ampli del terme).

Doncs bé, què pot ocórrer avui i en l'esdevenidor quan els territoris econòmics es confonen més i més amb les fronteres de veritables imperis? Què s'esdevindrà quan la indústria sigui constituïda principalment per una *matèria lingüística*, com la informàtica i els seus derivats, unificant així en un món legat simplifcat l'antic diàleg de la mà treballadora i del camp simbòlic de la llengua?

Heus-nos ací, hom diu, davant la primera civilització mundial, el poble planetari, la història finalment universal.

A més que aquestes nocions, com ho assenyalava Cl. Lévi-Strauss, són «molt pobres i llur contingut intel·lectual i afectiu sense gran densitat», hom no veu pas gaire bé en què consisteixen. Raymond Aron, que és un bon coneixedor d'aquesta matèria, qualificava la història suposadament universal com tot just «una esperança, sostinguda per una fe». En definia els dos únics factors actualment visibles, d'una banda, la unificació del món diplomàtic a través dels organismes internacionals (però això la major part de les vegades no és sinó un canvi d'escala del poder), d'una altra banda, la difusió universal de certes formes d'organització tècnica, cosa que hom anomena des de no fa gaire «les transferències tecnològiques».

Tanmateix, remarca Aron, aquesta unificació no té cap altre fonament que el material, tècnic o econòmic; això vol dir que l'empresa no estava gens recolzada en una disposició de l'esperit. Certament! Però les conseqüències d'aquesta unificació, per senzilla que sigui, mostren ja conseqüències considerables en el camp cultural. La informàtica només obre una era nova: dóna cartes suplementàries en un joc molt antic: el del poder polític-militar. I és en aquest marc d'imprevisibilitat que cal intentar de concebre l'esdevenidor de les polítiques lingüístiques —més aviat caldria dir: del fet lingüístic com a polític.

El context, com es veu, canvia d'escala. Del seu paper de protecció de les minories, la política lingüística, per la raó mateixa d'aquest capgirament, esdevindrà més i més una política de protecció de les llengües considerades fins ara com a «majoritàries», però esdevingudes minoritàries pel canvi d'escala del poder i del territori econòmic. És el cas ja de la llei Bas-Loriol a França del 1975, de la regulació lingüística en matèria de publicitat i de comerç a Mèxic, de la introducció d'un procés d'esmena de la Constitució americana per tal de constituir l'anglès com la llengua oficial de cada un dels Estats de la Unió, «amb exclusió de tota altra llengua», precisa el pro-

jecte. El condicionament lingüístic en àrab ja és quelcom en via de conclusió als països del Maghreb. Sri-Lanka, la llei del qual és gairebé un calc de la nostra *Charte de la langue française*, ha legislat recentment per protegir la majoria d'una minoria dominant de parla tamil.

I no és fins al segle xx que hom ha assistit, per via de legislació, al renaixament de llengües compromeses per la història: el català, el gaèlic a Irlanda, l'hebreu a Israel, el bokmaal a Noruega. Hongria legisla per afegir casos al seu règim molt especial de desinències. Finlàndia, perquè l'ensenyament del primer cycle universitari, en la seva documentació d'aprenentatge i de recerca, sigui primerament disponible en finlandès.

Algunes escasses legislacions entre estats disposen ara la protecció de minories de cada provinença: és el cas d'un tractat de 1955 entre Dinamarca i Alemanya en favor de llur minoria respectiva —tractat semblant entre Àustria i Itàlia. N'hi ha d'altres. I potser es troba allà l'esdevenidor i la garantia més segura de la protecció de les minories lingüístiques, quan per atzar poden recolzar-se a una altra banda sobre majories.

Tot això demostra a bastament, si calia, que la legislació en matèria lingüística és lluny d'ésser una anomalia. I fins i tot sembla que ho serà cada cop menys, ja que gairebé cap país no se n'escapa actualment.

Tanmateix, aquestes noves maneres de concebre les polítiques lingüístiques, per ésser eficaces en termes de pau, hauran d'anar acompanyades en corollari, allà on tenen lloc, d'un pla conseqüent d'ensenyament de les grans llengües de civilització, encara que només sigui per eliminar el risc de la urania d'una sola llengua.

El físic i matemàtic americà d'origen britànic, Freeman Dyson, desitjava que es legislés molt a favor de les llengües «en perill», com es fa a favor d'espècies en vies de desaparició. I basava el seu desig en una intuïció força original, la qual us refereixo. Segons ell, cada tret específicament biològic tenia en l'home la seva analogia en el camp de la cultura. Així, a la mort correspondria la tragèdia; a la sexualitat, la novella; i a l'«especiació» dels homes en comunitats, la diversitat de llengües.

Oblidava l'alimentació que dona no solament la gastronomia sinó sobretot la constitució cada cop més àmplia de comunitats primitives en mercats-nacions regides per llengües. «La diferenciació de les llengües, afegia, confereix a la humanitat la lliure experimentació de la diversitat de les invencions socials i culturals.»³ Reconeix, a més, que «la flexibilitat de les nostres institucions socials mateixes són el fruit d'una herència lingüística múltiple». És Babel vençuda.

Efectivament, la diversitat té, a l'escala de l'espècie, el paper inefable de l'atzar sense el qual no es produïrien innovacions. Doncs bé, tota l'espècie, des del paleolític i més enllà, des d'on hom pot seguir el seu rastre fins als nostres dies, només ha viscut, només ha sobreviscut per innovacions, la creació en la renovació de les formes essent el principi mateix de tot el que viu. Qui sap de quina obscura comunitat regida per una llengua desco-

3. *Disturbing the Universe*, New York, Harper and Row, 1979, p. 222.

neguda per nosaltres ens vindrà alguna innovació saludable a l'hora del desastre proper. No podia advenir res d'important de Natzaret, deia una dita de Palestina, fa dos mil anys. Hom sap el que en va advenir...

Allò que mereix sobretot i abans de tot d'ésser salvaguardat en l'esdevenidor de les polítiques lingüístiques és menys el *contingut divers* de les llengües i cultures, que el fet mateix d'una *diversitat* saludable.